

Muziekverenigingen in Vlaanderen in het perspectief van de volkscultuur

10

De amateuristische muziekbeoefening in verenigingsverband betekent voor Vlaanderen ongetwijfeld een zeer belangrijk element van volkscultuur. Is het 'volksontspannende cultuur' of 'volksculturele ontspanning', de vraag blijft open. Geen stad, gemeente of dorp in Vlaanderen zonder een of meerdere blaasorkesten; fanfares, harmonies, trompetterskorpsen, drumbands zijn inherent aan het gemeenschapsleven en dat sinds lange tijd. De eerste muziekverenigingen werden in Vlaanderen gesticht vanaf 1810 naar het voorbeeld van de vele bestaande militaire muziekkorpsen die toen stilaan hun definitieve verschijningsvorm kregen. Die stichting gebeurde echter meestal in het kader van een bestaande toneelkring, rederijkerskamer, zangkoor, politieke kring of jongelingenpatronaat. Ofschoon die eerste verenigingen de bedoeling wordt toegeschreven de volksmens te ontspannen en derhalve gericht te zijn op feest- en kermisvieren blijkt bij nader onderzoek hoezeer vele stichters streefden naar volksopvoeding en vorming, naar het aanvullen van een leemte op het socio-cultureel domein in het negentiende-eeuws milieu van intellectueel-arme en economisch zwakke volksmensen. Uit 1815 dateert „...elke confrater, zig in het orchestre bevindend en daar sprekende onnoodige inutile woorden voor iedere reys in profijte der Confrerie zal moeten betaalen een oortje; en wie als lafhertige voor de Godsdienst zal bevonden worden te slaepen zal sito gecondamneert worden van te betaalen eenen stuiver.” Dit citaat, uit de statuten van een Oostvlaamse harmonie, klinkt sappig maar typeert duidelijk de toenmalige sfeer.

Tot de eerste wereldoorlog hebben de muziekverenigingen steeds gepoogd een elementaire functie te concretiseren: de bevordering van de amateuristische muziekbeoefening niet zozeer als vorm van vrijetijdsbesteding — er was immers zo heel weinig vrije tijd — maar wel als stimulans voor persoons- en gemeenschapsverrijking. Na 1914-18 waren tal van muziekverenigingen verdwenen, andere hadden hun activiteiten moeten beperken en kwamen slechts na vele jaren weer tot een zekere heropbloei. Zoals voor het verenigingsleven in het algemeen hebben de relatief korte oorlogs-

perioden ook in de muziekmiddens sporen nagelaten die vele decennia later nog merkbaar waren.

De na-oorlogse periode bracht meteen geleidelijk een totaal nieuwe levenssituatie waarin het optreden van de economisch zwakke naar meer welvaart en zelfstandigheid en de groeiende mondigheid door de democratizing van het onderwijs de revolutie van het leefpatroon sterk in de hand werkte. Voor het bestaan en de betekenis van onze muziekverenigingen dreigde de socio-economische en culturele omwenteling van de na-oorlogse periode tot voor enkele jaren nefast te worden. Deze dreiging is tot op vandaag de dag niet helemaal weggeëbld en ze weegt niet alleen op onze muziekverenigingen.

Een belangrijke factor in de evolutie is het ontstaan van het gecommmercialiseerd ontspanningsleven dat, eerst in de steden en later door de grotere mobiliteit van de bevolking ook in kleinere woonkernen, de grote aantrekkingskracht van de muziekverenigingen aantastte. Bij velen was hun rol nu uitgespeeld. In de korpsen zelf voelde men de dreiging wel aan maar men was teveel bekommerd om het voortbestaan van het korps en de nieuwe kansen, de nieuwe opdrachten in de gewijzigde levenssituatie werden genegeerd.

Derhalve ging volksopvoedende en vormende doelstelling van de negentiende eeuw zo goed als verloren en vele verenigingen hielden hun bestaansreden alleen in het behoud van jarenlange tradities.

In kleiner wordende groepjes werd er toch gemusiceerd en naast het opluisteren van jaarlijkse processies en kermissen werd voor het steeds schaarser wordende publiek af en toe geconcentreerd. Erger was het gesteld met die verenigingen die vervielen in vriendengroepen 'van leute en plezier' en die zonder muzikale ambities als ontspanningsgroepen te zien waren op feesten en stoeten. Geen mooier beeld van dit soort verenigingen dan de overigens pittige en waardevolle beschrijving door Ernest Claes in zijn novelle 'De Fanfare De St.-Jansvrienden'. Of Claes schreef naar echt beleefde feiten weten we niet. Wellicht steunt een deel wel op zijn nooit aflatende fantasie!

Zo de muziekverenigingen ook nu nog bij een groot deel van de massa gezien worden als

'biermaatschappijen' of 'pintenmuziekjes', dan ligt precies daar de oorzaak. De degressieve waardering voor de muziekkorpsen met als gevolg de terugloop van financiële steun van mecenaat en gemeenschap was in de na-oorlogse periode de grootste dreiging voor het voortbestaan, een dreiging echter die gelukkig een positieve wending heeft genomen. Stapsgewijze groeien de muziekverenigingen terug naar hun elementaire functies, naar een zinvol bestaan in de moderne samenleving. Aan deze kentering werd in grote mate bijgedragen door de muziekfederaties, groeperingen van muziekverenigingen, die bij steeds meer mensen het besef losmaakten van een nieuwe taak in een nieuwe tijd.

Reeds in 1919 werd in de provincie Antwerpen de *Koninklijke Fedekam* opgericht, de *federatie van katholieke muziekverenigingen* die in 1958 op nationaal plan werd uitgebreid. Het *Muziekverbond van België* werd na een lange aanloopperiode in 1946 statutair gesticht en kende heel vlug een belangrijke aanhang. Later volgde de *Socialistische Federatie van Muziek- en Zangkringen* en in 1973 werd *Felim*, de *federatie van liberale muziekverenigingen* actief. Al deze federaties zijn opgericht ten dienste van muziek- en zangverenigingen, maar zijn vooral actief op het terrein van de harmonies, fanfares, drumbands en majorettengroepen. Momenteel vertegenwoordigen de federaties bijna twee duizend muziekverenigingen, waaraan vele tienduizenden amateur-muzikanten een vorm van vrijetijdsbesteding danken. Onder impuls van de federaties werden de verenigingen opnieuw gestimuleerd tot actieve muziekbeoefening, tot praktische organisatie en vorming. De geleidelijke herwaardering van de in hoofdzaak muzikale korpsfunctie eerst bij de amateur-muzikanten zelf en verder bij het grote publiek is daarvan het gunstig resultaat. Vaak met zeer bescheiden middelen en meestal steunend op het idealisme en de vrijwillige inzet van enkelen hebben de federaties pionierswerk verricht. Dat dit op heden nog voor een deel het geval is kan men wijten aan de weinig bemoedigende steun vanwege de centrale overheid. Negatief punt is ongetwijfeld ook het gebrek aan samenwerking bij de federaties onderling. Het onderscheid in politieke of filosofische

gezindheid en de concurrentiegeest in het streven naar grotere aanhang zal hier wel oorzaak zijn. Toch werd reeds in 1968 de idee van een overkoepelend orgaan gelanceerd en in 1972 werd *Ubem*, de *unie van Belgische muziekfederaties*, opgericht als een tijdelijk orgaan met beperkte optie : de vorming van de amateur-dirigenten.

Als men de huidige betekenis van de muziekverenigingen in het brede kader van de volkscultuur wil schetsen dan zijn diverse aspecten duidelijk te onderscheiden :

1. De ontelbare amateur-muzikanten vinden in verenigingsverband een interessante musiceergelegenheid; men leert muziek, men ontwikkelt een zekere muzikale kennis en men kan zich affirmeren in samenspel met anderen door middel van die muziek. Dat dit vormend aspect bij steeds meer korpsen primordiaal gesteld wordt blijkt uit het aanwerven van dirigenten uit de professionele wereld van orkestmusici en muziekleraars. Tevens wordt meer en meer aandacht besteed aan het muziekonderwijs dat voor een deel instaat voor nieuwe jonge krachten. Is de wisselwerking muziekvereniging-muziekschool tot hertoe nog niet volledig uitgebouwd,

toch ligt de muziekvereniging in veel gemeenten aan de basis van de oprichting van een filiaal van de stedelijke instelling voor muziekonderwijs (vandaar de enorme expansie van deze naschoolse vorming). Anderzijds is recruterijng van jonge muzikanten met enige muzikale opleiding een noodzakelijke vorm voor het kwalitatief verhogen van het musicerniveau. De groeiende belangstelling voor en de bezorgdheid om de recruterijng van jongeren manifesteert zich sinds enkele jaren meer en meer in de oprichting van jongerenensembles-binnen-de-muziekvereniging of van jeugd-muziekkorpsen. In deze optiek van streven naar verantwoorde amateuristische muziek-beoefening wordt het musiceren in vereniging voor heelwat mensen een artistiek beoefende expressievorm, een concreet cultuurbedrijven, thuishorend in het volksleven maar vreemd aan 'folklore'.

2. Naar buiten uit is er het cultuurspreidende element van de muziekvereniging, het streven naar waardering en succes bij het grote publiek, het kenbaar maken van eigen

prestaties. Waar de muziekverenigingen bevestiging van 'eigen kunnen' vooral zoeken in deelname aan wedstrijden, tornooien en festivals allerhande, zijn ze in hoofdzaak cultuurspreidend door hun optreden in concerten en muziekuitvoeringen voor ruimer, bij voorkeur eigen, publiek. Deze uitvoeringen bezorgen niet alleen een zekere erkenning waardoor aan de waarderingsbehoefte wordt voldaan, zij bieden ook gelegenheid tot het overdragen op het publiek, dus op de brede gemeenschap, van de musicerevreugde die hoe dan ook bestaansvreugde schept. Het zou echter een illusie zijn deze cultuurspreidende functie nu reeds te overschatten. Er is wel een gunstige evolutie in die zin maar voor de muziekverenigingen blijft het een onmogelijke opdracht te tornen aan de geweldige uitstralingskracht van de commerciële ontspanningsmuziek die mede door de invloed van allerlei communicatiemediã, de muziekappreciatie monopoliseert. Juist in het besef van die ongelijke strijd, soms wel eens 'hopeloos' bestempeld, ligt bij vele muziekkorpsen een reden om te spelen

'wat het volk graag hoort'. Vandaar dan concertprogramma's met alle mogelijke en meestal onmogelijke bewerkingen van commerciële nummers die, vaak zeer waardevol in originele versie, niet gediend worden door blaasorkestuitvoering. Het laattijdig uitvoeren (bewerking vraagt tijd !) van zogenoemde moderne muziek, muziek die de jeugd aanspreekt, is onze tijd van vlugge smaakwisseling een achterhaalde doelstelling. 3. Is het vormend element binnen het kader van de muziekvereniging met de uitstraling bij het publiek zeer belangrijk, toch vraagt ook het gemeenschapsdienend aspekt in breder perspectief de nodige aandacht. In het gemeenschapsleven van stad of gemeente is de muziekvereniging niet weg te cijferen. Het optreden 'tot vermaak' van de bevolking heeft geen pejoratieve bijklank wanneer het muziekkorps actief betrokken is in de feest- en ontspanningscultuur van de gemeenschap. Feesten, kermissen, stosten, processies, huldevieringen en herdenkingen krijgen meestal de nodige luister wanneer de muzikanten erbij zijn. In deze bijkomende functie heeft de vereniging een animerende rol te spelen die inderdaad positief kan zijn ook al wordt het risico bestempeld te worden als 'straatmuziek' groter naarmate er meer belang wordt gehecht aan deze functie. In dit verband moet aangestipt worden dat veel amateur-muzikanten hun limdaatschap van een vereniging ten dele motiveren met het element vriendsfeer en gezelligheid in en buiten het korps. Sinds enkele jaren wordt zeer veel aandacht besteed aan het vóórkomen van de korpsen en men zoekt naar nieuwe mogelijkheden in de verschijningsvorm; vandaar de grote inspanningen om het korps te uniformeren, meestal geïnspireerd door de militaire kapellen. Extra-muzikale elementen als show met of zonder majoretten-groep worden als animatietechniek aangewend en vaak met veel succes. Het overdreven belang aan dit alles echter verdringt helaas al te dikwijls de musicerende functie van de 'muziek'-vereniging. Dit kan op lang termijn veel muziekkorpsen weer in de wereld van de folklore terug brengen. Op veel plaatsen in Vlaanderen slaagt men er gelukkig in de muziekvormende rol van de vereniging evenwaardig uit te bouwen als de animerende. Het zal nog wel een hele tijd ook zo blijven dat er typische 'concertformaties' en even typische kleurrijke 'showkorpsen' te onderscheiden zijn. Beide verschijningsvormen hebben hun inbreng in de volkscultuur !

Een willekeurige greep uit de benamingen van Vlaamse muziekkorpsen tenslotte als illustratie en samenvatting van wat voorafging: Kunst en Vermaak - De Verbroedering - Vlijt en Eendracht - Moed en Volharding - De Ware Vrienden - Hoger Op - Deugd en Vlijt - Door Strijd naar Kunst - Vriendenkring. Graag dank aan Joris Leuridan, nationaal proost Fedekam, voor inspiratie en gegevens bij deze schets. Roeselare, december 1974.

Frans Soete
Gravenstraat 52, Roeselare

Uit het Limburgse muzikleven
(foto's Printex, Genk)
uit A. Duser 'Limburg', (uitg. Lannoo, Tielt).

